

«Το ήθος και η ομορφιά της ζωής στον ποιητικό λόγο του

Οδυσσέα Ελύτη.»

Ομιλία του κ. Χρίστου Αρτεμίδη, Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου
σε εκδήλωση στη μνήμη του μ. Κλείτου Χατζηπίττα,
Δικαστή Επαρχιακού Δικαστηρίου,
που οργανώθηκε από την Ένωση Δικαστών Επαρχιακών Δικαστηρίων
στις 28.6.2007, στην αίθουσα διαλέξεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

- - -

Δέχθηκα με συγκίνηση την ευγενική πρόταση της Ένωσης Δικαστών των επαρχιακών δικαστηρίων για να μιλήσω στη σεμνή αυτή εκδήλωση και να θυμηθούμε το συνάδελφο Κλείτο, που τραγικά μας άφησε πριν από λίγο καιρό. Δεν αποκαλώ την εκδήλωση μας, καθώς συνηθίζεται, «πολιτικό μνημόσυνο» για να ξεχωρίζει από την εξόδιο ακολουθία της εκκλησίας μας. Ελπίζω να μεταδώσω και σε σας γιατί διατηρώ αυτή τη θέση, η οποία και θα προσπαθήσω να αναδυθεί μέσα από αυτά που θα πω, στα λίγα λεπτά που ο ίδιος ζήτησα να έχω γιατί δεν αντέχω τις μακροσκελές ομιλίες, ίσως γιατί εγώ δεν καταφέρνω να λέω πολλά και συνάμα ενδιαφέροντα πράγματα.

Επέλεξα το θέμα της ομιλίας μου με περίσκεψη και κυρίως ταπεινότητα, που αισθάνομαι από το γεγονός ότι δεν είμαι ειδικός μελετητής ή ειδήμων κριτικός της ποίησης του Οδυσσέα Ελύτη, για το έργο του οποίου

έχουν γραφτεί τόμοι βιβλίων που κοσμούν τις βιβλιοθήκες σ' ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο. Τυχαία συμβαίνει να είμαι ένας απλός αναγνώστης του έργου του, ευτυχής όμως που μου δόθηκε η χάρη να νιώσω τη μαγεία του λόγου του η οποία κάνει τη ζωή μου, καθώς ο ίδιος αισθάνομαι, μεστή ποιότητας με τις αλλεπάλληλες κρυφές και υπόκοφες συγκινήσεις που με διαπερνούν.

Αυτά που ακολουθούν δεν προορίζονται σαν λόγια παρηγορίας στους οικείους του Κλείτου ή ως αποτίμηση της αξίας του ανθρώπου, πράγματα που καλύφθηκαν από την ομιλία του Προέδρου της Ένωσης Δικαστών. Είναι το αισιόδοξο μήνυμα της ανίκητης ζωής και της ομορφιάς της όταν αυτή περιβάλλεται από το ανθρώπινο ήθος. Ο Οδυσσέας Ελύτης είναι μέγιστος ποιητής. Γι' αυτό και είναι κρίμα που η ελληνική γλώσσα μιλιέται από μόλις 12 εκατομμύρια περίπου ψυχές, πραγματικότητα που αδικεί την ελληνική λογοτεχνία. Οι μεταφράσεις μπορεί να βοηθούν στη γνωριμία των συγγραφέων μας με άλλους λαούς, το θαύμα όμως του λόγου απόλυτα δεμένου με το γένος δεν μπορεί να μεταδοθεί αυτούσιο. Γι' αυτή ακριβώς την έννοια της ενιαίας αντίληψης Έλληνας, γη, γλώσσα λέγει ο ίδιος ο Ελύτης απευθυνόμενος στους ξένους,

**«μήτε πήγε ποτέ ο νους τους πώς μετά 3000 χρόνια ο ίδιος
λαός στην ίδια γη εξακολουθεί να ομιλεί την ίδια γλώσσα,
εξακολουθεί να λέει τον ουρανό, ουρανό και τη θάλασσα,
θάλασσα.»**

Θα επικεντρώσω τις σκέψεις μου, που θα μοιραστώ μαζί σας, σε ένα μόνο ποίημα του Ελύτη, γιατί πιστεύω πως αυτό το έργο είναι το πιο κατάλληλο για να ακουστεί στη σημερινή μας εκδήλωση. Το ποίημα έχει τίτλο «Αυτοψία» και είναι από τη συλλογή «*Έξι και μία τύψεις για τον Ουρανό*», που κυκλοφόρησε το 1960. Είναι βέβαια γνωστό πως ο Ελύτης θεωρείται μεγάλος ποιητής για ολόκληρο το έργο του, ιδιαίτερα για το συνθετικό ποίημα «*Άξιον Εστί*» (1959). Η ανειδίκευτη όμως ψυχή μου συγκλονίστηκε συθέμελα όταν πρωτοδιάβασα την «*Αυτοψία*», που έκτοτε προσπάθησα να αποστηθίσω χωρίς όμως να τα καταφέρω γιατί φαίνεται πως δεν είμαι προικισμένος με τέτοια ικανότητα. Είναι ριζωμένοι όμως μέσα μου οι στίχοι, έστω χωρίς την ορθή σειρά μαζί με τους ήχους, τις εικόνες και τα νοήματα. Καθώς μετρώ τα υπέρ και τα κατά της ζωής καταφεύγω σ' αυτούς για να βρω για παρηγορία, μέθεξη και πάνω απ' όλα το μέτρο του ήθους. Ας μου επιτραπεί, συνοψίζοντας, να πω πως δεν έχω ξαναδιαβάσει ωραιότερο κείμενο. Πολλοί βέβαια ανάμεσα στον κύκλο των κριτικών –

λογοτεχνών θεωρούν την «Αυτοψία» σαν ένα από τα αριστουργήματα της λογοτεχνία μας.

Στην «Αυτοψία», μολονότι μικρό ποίημα, συγκεντρώνονται όλες οι μοναδικές ιδιότητες του ποιητή όπως τις έχουν εντοπίσει και περιγράψει γνωστοί και διακεκριμένοι λογοτέχνες και κριτικοί. Αφότου πρωτοεμφανίστηκε ο ποιητής στη λογοτεχνία, το 1935, ο κόσμος βρίσκεται μπροστά σε ένα νέο ύφος, μια ολωσδιόλου καινούργια έκφραση. Ο λόγος αγγίζει τις εσώτερες χορδές του ανθρώπου που σαν πάλλονται ξυπνούν αισθήματα που λες και βρισκόντουσαν σε λήθαργο. Εικόνες και πράγματα της καθημερινότητας του ελληνικού χώρου αλλά και της παγκόσμιας σκέψης αποκτούν ένα πρωτόγνωρο ηθικό βάρος, ιδιαίτερα οι έννοιες πατρίδα, άνθρωπος, ζωή, έρωτας και ομορφιά. Το Αιγαίο – η θάλασσα γενικά, από απλή γεωγραφική αναφορά για τουριστική εκμετάλλευση στην ποίηση του Ελύτη ανάγονται σε ιδέα και στοιχείο της φύτρας του γένους, που για πρώτη φορά μέσα από την αριστουργηματική δημιουργία του ποιητή αναγνωρίζονται ως αξίες της ταυτότητάς του.

Η ποίηση του Ελύτη που χαρακτηρίζεται, γενικά βέβαια, ως λυρική, είναι πολυδιάστατη και πολυεπίπεδη. Είναι σαν ένα μεγάλο διαμάντι που

περιστρέφεται στο φως και εκπέμπει μύριους χρωματισμούς. Η μουσικότητα των στίχων του, κυρίως στα πρώτα του έργα, βγαίνει απευθείας από το μέτρο και το ρυθμό του στίχου, ενώ στα μεταγενέστερα αναδύεται και ακούεται σαν ισοκράτημα μέσα από τις έννοιες του ίδιου του ποιήματος, προσλαμβάνεται δε ανάλογα με τη φαντασία του αναγνώστη ο οποίος, ομολογουμένως, πρέπει να διαθέτει κάποια προπαίδεια στην ποίηση.

Στην «*Αυτοψία*» ο ποιητής συλλαμβάνει τη μεγαλοφυή ιδέα να βάλει στο ανατομικό τραπέζι ένα νεκρό. Μερικοί υποστηρίζουν πως ο νεκρός είναι ο ίδιος ο ποιητής. Όποιος όμως και να είναι ο νεκρός, η αυτοψία του θα φέρει στο φως ευρήματα-θαύματα: υψηλόν ήθος, μεγαλοπρέπεια και αρχοντιά, τη λατρεία της ομορφιάς και της φύσης, την αθωότητα, τη μαγεία της καρποφόρας μοναξιάς το μαράζι του έρωτα και τη χαρά της έντονης σωματικής συνεύρεσης. Με δυο λόγια τη νίκη της ζωής και την αξιοπρέπεια απέναντι στο θάνατο. Ο ποιητής αναγνωρίζει το θάνατο σαν αναπόφευκτο επίγειο και φυσικό γεγονός. Δεν τον δέχεται όμως σαν νικητή της ιδέας και έννοιας της συνέχειας της ζωής. Η μεγαλοφυΐα του ποιητή, που αφήνει κυριολεκτικά άφωνο και θαμπωμένο τον αναγνώστη του ποιήματος, εκδηλώνεται αμέσως, με την πρώτη λέξη, και συνεχίζεται στον τελευταίο στίχο. Δεν γνωρίζω να υπάρχει παρόμοιο προηγούμενο στη

λογοτεχνία μας. Αλλά, και εικόνες που δημιουργεί ο ποιητής, οι έννοιες που μεταδίδονται, η μουσικότητα του στίχου, το θαύμα δηλαδή του λόγου, μας μεταφέρουν στην ανθρώπινη μας διάσταση, τη θεϊκή, όπου είναι εγκλωβισμένες οι ανθρώπινες αξίες και ανατέμνοντας το σώμα ο ποιητής αφήνει να ξεχθούν προς τα έξω, για να αναστηθούν το ήθος και η ομορφιά της ζωής.

Δεν θα σας αναλύσω το ποίημα διαβάζοντας στίχο το στίχο και εξηγώντας το νόημα, όπως σε μένα βέβαια μεταδίδεται. Μήτε και θα περιγράψω τις εικόνες που εγώ βλέπω, ολόκληρες, ελλειπτικές η φανταστικές. Θα σας αφήσω να λειτουργήσετε τη δική σας φαντασία και όνειρο, να το ακούσετε, να το αγγίσετε, να το μυρίσετε, να το ζήσετε δηλαδή σαν μια έντονη και καθαρτική εμπειρία. Μέσα σε μόνο λίγες αράδες δημιουργείται όπως ήδη ανέφερε, από τα ευρήματα που φερε στο φως η αυτοψία ένας ολόκληρος κόσμος που υμνεί το σωματικό κάλλος, την ομορφιά της ζωής, την αγάπη της φύσης, την αθωότητα, την περισυλλογή της μοναξιάς, τον έρωτα της ζωής και του κορμιού. Αυτό το τελευταίο με ένα ήθος της γλώσσας πρωτοφανέρωτο που διώχνει την ερωτική συνάφεια του ανθρώπου πέρα και έξω από το φόβο και ντροπή του προπατορικού αμαρτήματος, που ανέκαθεν του επέβαλαν και συνεχίζουν να τον

συνοδεύουν. Ευφυής αλλά και μαγευτικός συνάμα ο τρόπος που ο ποιητής αποφαίνεται τελικά για το μέλλον του κόσμου, στη βάση ακριβώς των ευρημάτων της νεκροψίας.

Δεν θα προχωρήσω άλλο. Είπα προηγουμένως πως χρειάζεται προπαίδεια για να χαρεί κάποιος τις τέχνες, ιδιαίτερα την ποίηση. Η προπαίδεια όμως προϋποθέτει διάθεση. Αυτό είναι το σημαντικό. Θέλει αφοσίωση χρόνου, συγκέντρωση, βύθισμα κυριολεκτικά στο άκουσμα, στο διάβασμα, στη σκέψη και πραγματική αγάπη. Μην νομίζετε όμως πως η αγάπη για την τέχνη είναι ιδιαίτερο προσόν μιας, ούτε καλούμενης ελίτ, της κοινωνίας. Ενυπάρχει στον άνθρωπο, είναι μέρος της δημιουργίας του. Μερικές φορές μάλιστα εκδηλώνονται τα κρυφά στοιχεία της με την πιο απλή συμπεριφορά του ανθρώπου στην καθημερινή ζωή.

Μέχρις εδώ φίλοι μου καλά νομίζω πως τα πήγα, και ευχαριστώ πάλι για την ευκαιρία που μου δώσατε να ασκηθώ σ' αυτό το είδος της γραφής. Από το σημείο όμως αυτό αρχίζει το βάσανο μου γιατί δεν τα καταφέρνω στην απαγγελία ποιημάτων. Θα πρέπει όμως να σας παρουσιάσω το ποίημα, που είναι εξάλλου και ψυχή της ομιλίας μου. Το ποίημα μένει, εν πάση περιπτώσει, αναλλοίωτο με τη γραφίδα του ποιητή, έστω και αν

προσωρινά ταλαιπωρηθεί λίγο από τη δική μου ανάγνωση. Έχω μεριμνήσει να γίνουν αντίγραφα του ποιήματος, και είναι στη διάθεση όσων επιθυμούν να το έχουν. Ακούστε το:

Η ΑΥΤΟΨΙΑ

Λοιπόν, ευρέθηκε ο χρυσός της λίοριζας να 'χει σταλάξει στα φύλλα της καρδιάς του.

Κι από τις τόσες φορές που ξαγρύπνησε, σιμά στο κηροπήγιο, καρτερώντας τα χαράματα, μια πυράδα παράξενη του 'χε αρπάζει τα σωθικά.

Λίγο πιο κάτω από το δέρμα, η κυανωπή γραμμή του ορίζοντα έντονα χρωματισμένη. Και άφθονα ίχνη γλαυκού μέσα στο αίμα.

Οι φωνές των πουλιών, που 'χε σ' ώρες μεγάλης μοναξιάς αποστηθεί, φαίνεται να ξεχύθηκαν όλες μαζί, τόσο που δεν εστάθη βολετό να προχωρήσει σε μεγάλο βάθος το μαχαίρι.

Μάλλον η πρόθεση άρκεσε για το Κακό,

Που τ' αντίκρισε – είναι φανερό – στη στάση την τρομαχτική του αθώου. Ανοιχτά, περήφανα τα μάτια του, μ' όλο το δάσος να σαλεύει ακόμη πάνω στον ακηλίδωτον αμφιβληστροειδή.

Στον εγκέφαλο τίποτε, πάρεξ μια ηχώ ουρανού καταστραμμένη.

Και μονάχα στην κόγχη από τ' αριστερό του αυτί, λίγη, λεπτή, ψιλούτσικη άμμο, καθώς μέσα στα όστρακα. Όπου σημαίνει ότι πολλές φορές είχε βαδίσει πλάι στη θάλασσα, κατάμονος, με το μαράζι του έρωτα και τη βοή του ανέμου.

Όσο γι' αυτά τα ψήγματα φωτιάς πάνω στην ήβη, δείχνουν ότι στ' αλήθεια πήγαινε ώρες πολλές μπροστά, κάθε φορά που έσμιγε γυναίκα.

Θα 'χουμε πρώιμους καρπούς εφέτος.

Λοιπόν, παρηγορηθείτε φίλοι και μην απελπίζεστε με το φόβο του θανάτου. Θέλει όμως ήθος η γνωριμία με την ομορφιά της ζωής. Να τι λέει ο ποιητής «**Του χάρου τη φωνή δεν θα την ανεχτούμε**». Και όταν ο ίδιος αναχωρεί από τη ζωή δηλώνει, «**Κι' εγώ πηγαίνω του Θεού να πω Γεια κι' αληθώς Ανέστη.**»

* * * * *